

ZIŅOJUMS PAR PAMATTIESĪBĀM – 2023

Pamattiesību aizsardzības jomā 2022. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. *FRA 2023. gada ziņojumā par pamattiesībām* aplūkoti galvenie jaunumi pamattiesību jomā, nosakot gan sasniegumus, gan jomas, kas aizvien rada bažas. Šajā publikācijā sniegti *FRA* atzinumi par galvenajiem jaunumiem attiecīgajās tematiskajās jomās un šos atzinumus pamatojošs pierādījumu apkopojums. Tādējādi ir nodrošināts kompakts, bet informatīvs pārskats par galvenajām pamattiesību problēmām, ar ko saskaras ES un tās dalībvalstis.

FRA ATZINUMI

1 [FOKUSS]

Ukrainas kara ietekme uz ES pamattiesībām

4

Hartas īstenošana un izmantošana valstu līmenī

7

Līdztiesība un nediskriminācija

10

Rasisms, ksenofobija un ar to saistīta neiecietība

13

Romu līdztiesība un iekļaušana

17

Patvērumš, vīzas, migrācija, robežas un integrācija

19

Informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība

22

Bērnu tiesības

25

Tiesiskuma pieejamība: cietušo tiesības un tiesu neatkarība

27

Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita

Manuskripts pabeigts 2023. gada aprīlī.

Ne Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, ne arī kāda persona, kas rīkojas Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras vārdā, nav atbildīga par turpmāk minētās informācijas izmantošanu.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2023. gads

Print	ISBN 978-92-9489-063-4	ISSN 2467-2491	doi:10.2811/66505	TK-AM-23-001-LV-C
PDF	ISBN 978-92-9489-069-6	ISSN 2467-2726	doi:10.2811/887966	TK-AM-23-001-LV-N

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2023. gads

Pārpublicēšana ir atļauta, ja tiek norādīts avots.

Lai varētu izmantot vai reproducēt fotoattēlus vai citus materiālus, uz ko Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūrai nav autortiesību, atļauja jāprasa tieši autortiesību īpašniekam.

Fotoattēli:

Uz vāka: Insta_photos/iStock; Gorodenkoff/iStock; Louis Gouliamaki/AFP via Getty Images

1. lpp.: © Louis Gouliamaki/AFP via Getty Images
2. lpp.: © Katya Moskaljuk/Global Images Ukraine via Getty Images
3. lpp.: © Hatim Kaghat/BELGA MAG/AFP via Getty Images
4. lpp.: © European Communities
4. lpp.: © Monkey Business/Adobe Stock
6. lpp.: © Hunterframe/Adobe Stock
7. lpp.: © Maskot/Getty RF
9. lpp.: © Valentinrussanov/iStock
10. lpp.: © CarlosBarquero/Adobe Stock
11. lpp.: © Attila Kisbenedek/AFP via Getty Images
12. lpp.: © Markus Scholz/picture alliance via Getty Images
13. lpp.: © Serhii Hudak/Ukrinform/Future Publishing via Getty Images
15. lpp.: © Attila Kisbenedek/AFP via Getty Images
16. lpp.: © El Medina/AFP via Getty Images
17. lpp.: © Eric Lalmand/BELGA MAG/AFP via Getty Images
18. lpp.: © Jens Büttner/picture alliance via Getty Images
19. lpp.: © Gorodenkoff/iStock
20. lpp.: © DC Studio/Adobe Stock
21. lpp.: © Peter Cade/Getty RF
22. lpp.: © Dominika Zarzycka/SOPA Images/LightRocket via Getty Images
23. lpp.: © Javier Fergo/picture alliance via Getty Images
24. lpp.: © Stock Rocket/Adobe Stock
25. lpp.: © Jan Woitas/picture alliance via Getty Images
26. lpp.: © Uli Deck/picture alliance via Getty Images
27. lpp.: © Halfpoint/iStock
28. lpp.: © insta_photos/iStock

UKRAINAS KARA IETEKME UZ ES PAMATTIESĪBĀM

Krievijas neprovocētais agresijas karš pret Ukrainu ir izraisījis iedzīvotāju masveida iekšēju un ārēju pārvietošanos. Gandrīz astoņi miljoni cilvēku, kuri bēga no Ukrainas, ir ieradušies Eiropā. No tiem gandrīz četri miljoni ir saņēmuši pagaidu aizsardzību ES. Šī pārvietošana izraisīja milzīgu atbalsta un solidaritātes vilni no valdību, vietējo iestāžu un visas sabiedrības pusēs.

ES aktivizēja Pagaidu aizsardzības direktīvu pirmo reizi kopš tās pieņemšanas 2001. gadā. Masveida pieplūduma un atgriešanās nepieejamības gadījumā kara dēļ pārvietotajām personām tā dod tiesības uz likumīgu uzturēšanos un piekļuvi darbam, mājoklim, sociālajai palīdzībai, izglītībai un veselības aprūpei. Tā kā lielākā daļa no tiem, kas bēg no Ukrainas, ir sievietes, no kurām daudzas rūpējas par bērniem un/vai vecāka gadagājuma cilvēkiem, konkrētu pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai ir jābūt dzimumsensitīvai un mērķtiecīgai. Pakalpojumos ir jāiekļauj arī atbalsts personām, kuras piedzīvojušas seksuālu vardarbību un seksuālu izmantošanu.

ES Pamattiesību aģentūra (FRA) uzsāka virkni pasākumu, lai apzinātu problēmas un ierosinātu risinājumus visiem aspektiem, uz kuriem attiecas Pagaidu aizsardzības direktīva un ES tiesību akti par cilvēku tirdzniecību, nauda noziegumiem un noziegumos cietušo tiesībām, un visi šie aspekti attiecas uz pagaidu aizsardzības saņēmējiem.

Pagaidu aizsardzības saņēmējiem, no kuriem lielākā daļa ir sievietes un bērni, ir jābūt pieejamai piemērotai mājvietai vai vajadzības gadījumā jāsaņem līdzekļi mājokļa iegūšanai, kā noteikts Pagaidu aizsardzības direktīvas 13. pantā. Turklāt ES Pamattiesību harta (Harta) aizsargā tiesības uz palīdzību mājokļu jomā, lai nodrošinātu pienācīgu dzīvi tiem, kam nav pietiekamu līdzekļu (34. pants).

Tomēr vairākās dalībvalstīs joprojām pastāv šķēršļi piemērotu un drošu izmitināšanas vietu nodrošināšanai. Tās it īpaši ir grūtības veikt ilgtermiņa pasākumus, nodrošināt piekļuvi palīdzībai mājokļu jomā un sistemātiski pārbaudīt privātus izmitināšanas pakalpojumu sniedzējus. To apstiprina FRA 2022. gada *Bēg no Ukrainas* apsekojuma secinājumi: aptaujas laikā seši no desmit respondentiem uzturējās privātā dzīvoklī vai mājā. Kā problēmas tika minētas privātuma trūkums (norādīja 36 % respondentu) un klusas/atsevišķas telpas trūkums, kur bērniem mācīties (norādīja 23 % respondentu). Turklāt vairāk nekā pusei respondentu bija pilnībā vai daļēji jāmaksā par izmitināšanu.

FRA 1.1. ATZINUMS

Nemot vērā to pārvietoto personu īpašās vajadzības, kuras bēg no Krievijas iebrukuma Ukrainā, ES dalībvalstīm, ja iespējams, būtu jāpiešķir prioritāte atrast piemērotu izmitināšanas vietu, kas ir piemērota ilgtermiņa vajadzībām. ES dalībvalstīm būtu jāpārbauda, vai privātie mājokļi ir pieejami, kā arī ir droši un piemēroti, jo īpaši sievietēm un bērniem. Personām, kuras piedāvā mājokli, būtu jāsaņem jebkāda veida finansiāla vai cita kompensācija.

Veiksmīgi mājokļu risinājumi pārvietotajām personām no Ukrainas būtu arī jāizmanto ilgtermiņa stratēģijās, lai risinātu mājokļu trūkumu plašākā nozīmē patvēruma pieteikuma iesniedzējiem daudzās dalībvalstīs. Norādījumi un atbalsts, ko sniedz attiecīgās ES aģentūras, piemēram, FRA un Eiropas Savienības Patvēruma aģentūra (EUAA), var palīdzēt īstenot šādus pasākumus veidā, kas respektē pamattiesības.

FRA 1.2. ATZINUMS

Dalībvalstīm būtu jāpalīdz pagaidu aizsardzības saņēmējiem atrast darbu pie reģistrētiem darba devējiem, kas atbilst viņu kvalifikācijai un prasēm. To varētu īstenot, vēl vairāk popularizējot ES talantu fonda izmēģinājuma projektu, ko Eiropas Darba iestādes (EDI) paspārnē izveidoja Eiropas Nodarbinātības dienestu sadarbības tīkls (EU-RES). Šis izmēģinājuma projekts atvieglo pagaidu aizsardzības saņēmēju prasmju saskaņošanu ar reģistrētajiem darba devējiem. Lai pārvietotās personas aizsargātu no ekspluatācijas riska darbā, EDI un dalībvalstu darba inspekcijām būtu jāpastiprina un jāpastiprina savstarpējā sadarbība, tostarp veicot kopīgas inspekcijas augsta riska nozarēs. Būtu jāīsteno darba inspekcijas, lai uzlabotu informācijas sniegšanu un kā informētības palielināšanas iespējas, līdztekus uzraudzības un izpildes pasākumiem attiecībā uz nodarbinātības nosacījumiem.

FRA 1.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāpastiprina centieni nodrošināt, lai pārvietotie bērni no Ukrainas pēc iespējas ātrāk tiktu integrēti parastajās skolās un bērnu aprūpes iestādēs, pienācīgi ņemot vērā viņu valodu un kultūru. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš bērniem ar invaliditāti, jo īpaši tiem, kuri dzīvoja institucionālās iestādēs, lai nodrošinātu, ka viņu īpašās vajadzības pēc pieejamības un papildu atbalsta tiek pienācīgi ņemtas vērā. Šāda integrācija veicinātu viņu socializāciju un ikdienas dzīvei piešķirtu normālu raksturu. Valstu un ES finansējums jāizmanto, lai nodrošinātu valodu apguvi, palielinātu darbinieku skaitu un bērnu aprūpes un skolu kapacitāti.

Saskaņā ar Pagaidu aizsardzības direktīvas 12. pantu dalībvalstu vispārējie tiesību akti, ko piemēro atalgojumam, piekļuvei sociālā nodrošinājuma sistēmām, kas saistītas ar nodarbināto vai pašnodarbināto darbību, un citiem nodarbinātības nosacījumiem, jāpiemēro arī pagaidu aizsardzības saņēmējiem. Hartas 1. un 31. pants garantē pamattiesības uz cilvēka cieņu un godīgiem un taisnīgiem darba apstākļiem.

Tomēr kopumā divas trešdaļas no respondentiem, kas piedalījās FRA 2022. gada *Bēg no Ukrainas* apsekojumā, vecumā virs 16 gadiem apsekojuma veikšanas laikā nestrādāja algotu darbu. Starp tiem, kuri strādāja algotu darbu, trīs no desmit respondentiem ir piedzīvojuši kādu no ekspluatācijas veidiem darbā. FRA iepriekšējos pētījumos ir konstatēts, ka šie pārkāpumi ne vienmēr tiek pienācīgi sodīti un ka Direktīva par sankcijām pret darba devējiem aizsargā tikai tos migrantus, kuri atrodas nelikumīgā situācijā, pret smagu ekspluatāciju darba attiecībās.

Saskaņā ar Pagaidu aizsardzības direktīvas 14. pantu ES dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt bērniem, kam ir pagaidu aizsardzība, piekļuvei izglītībai ar tādiem pašiem nosacījumiem kā saviem valstspiederīgajiem. Tomēr no Ukrainas pārvietoto bērnu uzņemšana skolās joprojām ir zemā līmenī, jo trūkst skolu telpas, ir nepietiekams skaits darbinieku vai pastāv valodas barjeras.

Gandrīz divas trešdaļas bērnu, kuri pārvietoti no Ukrainas, piedalās Ukrainas iestāžu nodrošinātā tiešsaistes izglītībā, par ko liecina FRA 2022. gada *Bēg no Ukrainas* apsekojuma secinājumi. Vairāk nekā ceturtdaļa 12–15 gadus veco skolēnu kā galveno iemeslu, kāpēc viņi neapmeklē skolu, minēja to, ka viņiem nav pastāvīgas dzīvesvietas, bet piektā daļa kā galveno iemeslu norādīja to, ka viņi nav uzņemti skolā.

Bērnu aprūpes iestāžu trūkums arī ir būtisks šķērslis, kas liedz piekļūt nodarbinātībai, jo īpaši sievietēm, kuras veido lielāko daļu no pieaugušajiem, kas ir pārvietoti no Ukrainas, kā apstiprināts FRA 2022. gada *Bēg no Ukrainas* apsekojumā.

Lielākā daļa no 4 miljoniem cilvēku, kuri bēguši no Krievijas agresijas kara pret Ukrainu un kuri līdz gada beigām reģistrējušies pagaidu aizsardzībai vai līdzīgām valsts aizsardzības shēmām Eiropas Savienībā, ir sievietes, no kurām daudzas ir atbildīgas par bērnu un/vai vecāka gadagājuma cilvēku aprūpi. Saskaņā ar *FRA 2022. gada Bēg no Ukrainas* apsekojuma secinājumiem viens no galvenajiem šķēršļiem, kas traucē piekļūt nodarbinātībai, līdztekus nepietiekamām uzņēmējas valsts valodas zināšanām ir aprūpes pienākumi. Tomēr ES dalībvalstu pasākumos šī dzimumperspektīva un pārvietoto sieviešu īpašās vajadzības ir ņemtas vērā nevienmērīgi.

Visā ES tika konstatēti arī seksuālās izmantošanas riski un ziņots par vairākiem gadījumiem, par kuriem tika veikta izmeklēšana. Saskaņā ar ES Pamattiesību hartas 20. pantu (vienlīdzība likuma priekšā) un 21. pantu (diskriminācijas aizliegums) valstu iestādēm ir jāiegulda papildu darbs un jāīsteno mērķtiecīga pozitīva rīcība, lai visiem pārvietotajiem cilvēkiem, kuri bēg no kara, nodrošinātu vispārēju vienlīdzīgu piekļuvi visām tiesībām un pakalpojumiem, ko piedāvā Pagaidu aizsardzības direktīva.

Saskaņā ar Pagaidu aizsardzības direktīvas 17. pantu pagaidu aizsardzības shēmas aktivizēšana pārvietotām personām, kuras bēg no kara pret Ukrainu, neliedz šīm personām izmantot savas tiesības pieprasīt patvērumu. Aptuveni viena trešdaļa no respondentiem, kuri piedalījās *FRA 2022. gada Bēg no Ukrainas* apsekojumā, iesniedza patvēruma pieteikumu. Tomēr patvēruma pieteikumu iesniedzēju īpatsvars dažādās ES dalībvalstīs ir atšķirīgs.

Cilvēki, kuri pamet konfliktus un vardarbību, var bēgt no šādām situācijām tādos apstākļos un ar noteiktām iezīmēm, kas viņus kvalificē kā bēgļus vai citus starptautiskās aizsardzības saņēmējus saskaņā ar ES *acquis* patvēruma jomā. Gan direktīvas 12. apsvēruma, gan 3. panta 5. punkta apstiprina, ka pagaidu aizsardzības piešķiršana neietekmē dalībvalstu prerogatīvu noteikt labvēlīgākus aizsardzības statusus.

Ilgstošais karš un tam sekojošā neiespējamība droši atgriezties pat pēc kara beigām prasa, lai dalībvalstis īstenotu ilgtermiņus risinājumus, kas aizsargā pārvietotās personas pēc tam, kad beidzas pagarinātā pagaidu aizsardzība. Ja šādi risinājumi netiks īstenoti, pārvietotās personas riskē nonākt nenoteiktības stāvoklī un bez pašuzturošas integrācijas izredzēm uzņēmējās dalībvalstīs.

FRA 1.4. ATZINUMS

Tā kā lielākā daļa no tiem, kas bēg no Krievijas iebrukuma Ukrainā, ir sievietes, no kurām daudzas ir atbildīgas par bērnu un/vai vecāka gadagājuma cilvēku aprūpi, konkrētu pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai ir jābūt dzimumsensitīvai un mērķtiecīgai. Pakalpojumos ir jāiekļauj arī atbalsts personām, kuras piedzīvojušas seksuālu vardarbību un seksuālu izmantošanu. Lai gan Pagaidu aizsardzības direktīva tika izstrādāta dzimumneitrālā veidā, tās noteikumu par piekļuvi izmitināšanas, nodarbinātības, izglītības, veselības aprūpes un sociālās labklājības pakalpojumiem piemērošana ES dalībvalstīs nedrīkst būt "dzimuma akla". Savos centienos šajā sakarā dalībvalstīm būtu jāapsver iespēja lūgt atbalstu attiecīgajām ES aģentūrām, piemēram, Eiropas Dzimumu līdztiesības institūtam (EIGE) un FRA.

FRA 1.5. ATZINUMS

Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka tiek mobilizētas jēgpilnas likumīgas iespējas, lai nodrošinātu vienmērīgu pāreju no pagaidu aizsardzības statusa uz citiem aizsardzības statusiem saskaņā ar ES vai valsts tiesību aktiem ilgtermiņīgā veidā pēc ES pagaidu aizsardzības shēmas beigām. Šo ilgtermiņīgās aizsardzības statusu izmantošana, tostarp uz grupu balstīta statusa noteikšana un kanāli, kas nodrošina ilgtermiņa uzturēšanos, būtu jāatbalsta arī ar ES finansiālā atbalsta shēmām, lai mazinātu ilgtermiņa izmaksas, kas saistītas ar pārvietoto personu no Ukrainas integrāciju uzņēmējās sabiedrībās.

2

HARTAS ĪSTENOŠANA UN IZMANTOŠANA VALSTU LĪMENĪ

ES hartas stratēģija 2020.–2030. gadam un ar to saistītie Padomes 2021. gada secinājumi joprojām ir galvenie dokumenti, kas virza attiecīgo rīcību gan ES, gan valstu līmenī. Valsts līmenī tiesvedībā un dažkārt arī likumdošanas procedūrās turpināja atsaukties uz Hartu. Tomēr pretējā gadījumā Hartas izmantošana joprojām ir ierobežota.

Joprojām ir grūti atrast uz Hartu vērstas politikas piemērus valsts, reģionālajās un vietējās pārvaldes iestādēs. ES līdzekļu izmantošana ir izņēmums. Kopīgo noteikumu regulā ir ļoti skaidri noteikts pienākums ievērot Hartu. Vēl viens nozīmīgs Hartas elements valsts līmenī ir saistīts ar nesen ieceltajiem Hartas kontaktpunktiem valsts pārvaldes iestādēs.

Atsevišķu dalībvalstu valsts cilvēktiesību iestādes sniedza ekspertu viedokli par Hartu likumdošanas, administratīvās vai tiesas procedūrās. Tomēr valsts cilvēktiesību iestādēm un pilsoniskajai sabiedrībai joprojām trūkst spēju vai informētības, lai savā darbā aktīvāk izmantotu Hartu. Šķiet, ka arvien vairāk tiek atzīta nepieciešamība turpināt tiesnešu apmācību par Hartu, un Eiropas Komisija to finansē.

Harta ir piemērojama federālā, reģionālā un pašvaldību līmenī. ES Pamattiesību hartas stratēģijā 2020.–2030. gadam ir uzsvērtā Pamattiesību hartas piemērošanas veicināšana visos līmeņos. Tomēr, ņemot vērā iepriekš minēto, šķiet, ka dalībvalstīm trūkst strukturētas iesaistes Hartas stratēģijas īstenošanā, piemēram, skaidru mērķu, starpposma mērķrādītāju un termiņu definīciju.

Labi piemēri Hartas regulārai izmantošanai valsts, reģionālā un vietējā līmenī ir ierobežoti. Tie galvenokārt attiecas uz ES līdzekļu izmantošanas uzraudzību. Šķiet, ka visos izpildvaras līmeņos trūkst integrētas rīcības, kā aicināts Padomes 2021. gada secinājumos par Hartas piemērošanas stiprināšanu.

Minētajos secinājumos norādīts, ka Hartas kontaktpunktus varētu izmantot, lai veicinātu un koordinētu spēju veidošanu, informācijas apmaiņu un izpratnes veicināšanu par Hartu. 2022. gada beigās 24 dalībvalstis jau bija iecēlušas Hartas kontaktpunktus. Procesā joprojām atradās tikai Īrija, Malta un Slovēnija. Tomēr vēl ir jāturpina attīstīt to potenciālu zināšanu apmaiņas jomā un to koordinējošo lomu.

Kā liecina pierādījumi, situācija ir pozitīvāka apmācības jomā, kur aizvien biežāk tieslietu speciālistiem tiek nodrošināta ar Hartu saistīta apmācība. Tomēr līdzīga apmācība civildienesta ierēdņiem, šķiet, ir pieejama tikai dažās dalībvalstīs.

Situācija ir sliktāka reģionālajā un vietējā līmenī. Harta ir vienlīdz piemērojama arī šajos līmeņos, taču šķiet, ka tajos nav iekļauta ar Hartu saistīta apmācība. Šķiet, ka tikai dažas pašvaldības īpašu uzmanību pievērš pamattiesībām, kā to, piemēram, norāda *FRA* ziņojumā *Cilvēktiesību pilsētas Eiropas Savienībā: satvars tiesību nostiprināšanai vietējā līmenī*.

Kopīgo noteikumu regulā ir ietverti gan horizontālie veicinošie nosacījumi (9. panta 1. punkts), gan tematiskie veicinošie nosacījumi (15. panta 1. punkts), piemēram, par invaliditāti un romu iekļaušanu. Saskaņā ar minēto regulu (8. pants) dalībvalstīm ir jāorganizē un jāīsteno visaptveroša partnerība attiecīgo ES fondu īstenošanai, pamatojoties uz daudzlīmeņu pārvaldības pieeju un nodrošinot, ka tiek iesaistītas “nevalstiskās organizācijas un struktūras, kas atbild par to, ka tiek veicināta sociālā iekļaušana, pamattiesības, personu ar invaliditāti tiesības, dzimumu līdztiesība un nediskriminācija”. Dalībvalstīm būtu jāveic pasākumi, lai nodrošinātu, ka ES fondu plānošana, īstenošana, uzraudzība un pārskatīšana notiek ciešā sadarbībā ar pilsonisko sabiedrību un visām citām attiecīgajām ieinteresētajām personām, tostarp reģionālā un vietējā līmenī.

Tikai dažas dalībvalstis 2022. gadā sāka veikt pasākumus, lai īstenotu Kopīgo noteikumu regulu saskaņā ar Hartu. Šie pasākumi ietver gan pamatnostādņu pieņemšanu, kurās izskaidroti Hartā noteiktie pienākumi, īstenojot ES līdzekļus, gan konkrētākas darbības, piemēram, uzraudzības komiteju un sūdzību mehānismu izveidi. Valstu cilvēktiesību iestāžu un pilsoniskās sabiedrības loma šādās komitejās dažādās dalībvalstīs atšķiras, sākot no aktīvas lomas visu projektu *ex ante* Hartas pārbaudēs un sūdzību izskatīšanā, izmantojot padomdevēja funkciju, līdz pat nekādai lomai.

Diemžēl līdz šim tikai viena dalībvalsts atbilstības uzraudzības procesā ir skaidri ņēmusi vērā ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām, lai gan konvencija ir saistoša visām ES dalībvalstīm un pašai ES. Šķiet, ka tas neatbilst arī personu ar invaliditāti integrācijas principam, kas noteikts Hartas 26. pantā.

FRA 2.1. ATZINUMS

Dalībvalstīm būtu jāuzlabo Hartas popularizēšana un zināšanas par to visos valsts pārvaldes līmeņos, tiesu iestādēs un tiesībsardzības jomā. Tas varētu ietvert zināšanu apmaiņu, izmantojot Hartas kontaktpunktu, un apmācības pasākumus praktizējošiem juristiem, kuri piemēro ES tiesību aktus valsts, reģionālā un vietējā līmenī. Dalībvalstīm, kas vēl nav iecēlušas Hartas kontaktpunktus, tas būtu jā dara un proaktīvi jā mudina izmantot pieejamos resursus, mācību rīkus un materiālus par Hartu spēju veidošanas un zināšanu apmaiņas nolūkos.

Pašvaldības tiek aicinātas kļūt par “cilvēktiesību pilsētām” un integrēt Hartu visās savās darbībās. Tās tiek aicinātas izmantot *FRA* satvaru tiesību stiprināšanai vietējā līmenī, kas ietver instrumentus cilvēktiesību standartu, tostarp Hartas, integrēšanai savā darbā.

ES iestādēm būtu jāpieliek papildu pūles, lai popularizētu Hartu valsts un vietējā līmenī, piešķirot mērķtiecīgu finansējumu dalībvalstīm, vietējām un reģionālajām iestādēm un zināšanu izplatītājiem, kā arī apkopojot paraugpraksi par spēju veidošanu un daloties ar to.

FRA 2.2. ATZINUMS

Lai nodrošinātu pilnīgu Hartas ievērošanu Savienības fondu īstenošanā, dalībvalstīm būtu jāizveido uzraudzības komitejas, kas ir pietiekami iekļaujošas. Šādās komitejās būtu jāiekļauj valsts iestādes, kuru kompetencē ir pamattiesības, piemēram, valsts cilvēktiesību iestādes (VCI), un pilsoniskās sabiedrības organizācijas, un tām būtu jānodrošina vismaz formāla padomdevēja loma. Dalībvalstu kompetentajām iestādēm būtu jāziņo par savu atzinumu pienācīgu apsvēršanu.

Lai VCI un pilsoniskā sabiedrība varētu efektīvi piedalīties uzraudzības procesā, dalībvalstīm tām būtu jānodrošina pietiekams finansējums un atbilstoša apmācība.

Saskaņā ar Kopīgo noteikumu regulu dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka to uzraudzības komitejas līdztekus Pamattiesību hartas ievērošanai apsver atbilstību ANO Konvencijai par personu ar invaliditāti tiesībām, kā paredzēts Kopīgo noteikumu regulā.

FRA 2.3. ATZINUMS

Lai stiprinātu ES Pamattiesību hartas un tiesiskuma piemērošanu, ES iestādēm un dalībvalstīm savā darbībā būtu jāstiprina visi attiecīgie dalībnieki valstu cilvēktiesību sistēmās. Tas ietver regulāru pilsoniskās telpas uzraudzību, cieši iesaistot pilsoniskās sabiedrības pārstāvjus un citus cilvēktiesību aizstāvjus, pamatojoties uz *FRA* apkopotajiem datiem.

Dalībvalstīm būtu jāveic pasākumi, lai nodrošinātu pienācīgas izmeklēšanas un sankcijas pret tiem, kuri uzbrūk, uzmācas vai draud cilvēktiesību aizstāvjiem.

Dalībvalstīm un ES būtu jāturpina finansēt pilsoniskās sabiedrības operatīvās spējas, kas ietver īpašu apmācību par Hartu. Dalībvalstis tiek arī aicinātas izmantot programmu "Pilsoņi, vienlīdzība, tiesības un vērtības", lai finansētu ar Hartu saistītu apmācību un izmantotu *FRA* un citu iestāžu izstrādātos pieejamos rīkus.

Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka dažādi valdības līmeņi sazinās un sadarbojas ar tiesību aizstāvjiem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām.

Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka VCI un pilsoniskās sabiedrības dalībnieki strādā labvēlīgā vidē, kurā to darbība ir nodrošināta ar pienācīgiem operatīvajiem resursiem. Ja pilnībā neatkarīgu VCI vēl nav, dalībvalstīm tās būtu jāizveido.

Eiropas Parlaments un Eiropas Komisija atzina pilsoniskās sabiedrības izšķirošo lomu Hartā nostiprināto tiesību veicināšanā un aizsardzībā. Lai nodrošinātu, ka pilsoniskā sabiedrība var efektīvi pildīt šo uzdevumu, ir jāizveido labvēlīga vide.

Pilsoniskās sabiedrības organizācijas visā ES saskaras ar problēmām saistībā ar piekļuvi finansējumam, aizsardzībai pret aizskarošu izturēšanos, draudiem un uzbrukumiem, tiesu iestāžu pieejamību, līdzdalību politisko lēmumu pieņemšanā un saziņu ar publiskajām iestādēm, kā liecina *FRA* pierādījumi. Dalībvalstīs ir pieejami vairāki daudzsološas prakses piemēri, kas galvenokārt attiecas uz finansēšanas iespējām un uzlabotu līdzdalību.

Līdztekus plaukstošai pilsoniskajai telpai Hartas stratēģijā ir minēta arī valstu cilvēktiesību iestāžu svarīgā loma. Tajā uzsvērts, ka VCI "uzrauga Hartas piemērošanu, īstenošanu un popularizēšanu uz vietas, sniedz informāciju un atbalstu pamattiesību pārkāpumos cietušajiem un sadarbojas ar valsts iestādēm, lai uzlabotu Hartas izmantošanu un informētību par to". Pārskata perioda beigās 19 dalībvalstīs bija VCI ar A statusa akreditāciju, četrās dalībvalstīs bija VCI ar B statusu, Rumānijā bija viena ar C statusu, un tikai Čehijā, Itālijā un Maltā nebija akreditētas VCI.

3

LĪDZTIESĪBA UN NEDISKRIMINĀCIJA

Vienlīdzīgas attieksmes direktīvas pieņemšana kopš 2008. gada joprojām ir apstājusies. Tiesiskais regulējums par naida noziegumiem un naida runu joprojām nenodrošina pietiekamu aizsardzību lesbietēm, gejiem, biseksuāļiem, transpersonām un interseksuāļiem (LGBTI). 2022. gadā Eiropas Komisija ierosināja tiesību aktus, kuru mērķis ir stiprināt līdztiesības iestāžu pilnvaras un neatkarību.

Centieni veicināt lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu, nebināru, interseksuāļu un kvīru (LGBTIQ) tiesības tika īstenoti ES un valstu līmenī, jo īpaši attiecībā uz ģimenes stāvokli un vecāku pienākumiem. Visā ES ir notikušas dažas izmaiņas, lai aptvertu papildu diskriminācijas iemeslus, piemēram, sociālekonomisko statusu, veselības stāvokli un fizisko izskatu.

Diskriminācija dažādu iemeslu dēļ joprojām pastāv visā ES. ES Pamattiesību hartas 21. pantā ir aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarp diskriminācija dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskriminācija saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācija īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ. Tomēr saskaņā ar ES sekundārajiem tiesību aktiem dažas LESD 19. pantā noteiktās aizsargājamās pazīmes – dzimums un rase vai etniskā izcelsme – tiek aizsargātas plašāk nekā citas, piemēram, reliģija vai pārliecība, vecums, invaliditāte un dzimumorientācija. Tas noved pie mākslīgas iemeslu hierarhijas, kas ierobežo ES līmeņa aizsardzības plašumu un darbības jomu attiecībā uz diskrimināciju. Ierosinātā direktīva par vienlīdzīgu attieksmi šo plaisu novērstu, taču vienprātība Padomē, kas nepieciešama, lai pieņemtu Komisijas 2008. gada priekšlikumu, joprojām nav panākta.

Šogad tika atjaunoti mēģinājumi pārtraukt strupceļu šā svarīgā instrumenta izstrādē, jo īpaši Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejā un Eiropas Parlamenta rezolūcijās izskanēja aicinājumi to pieņemt pēc iespējas ātrāk.

FRA 3.1. ATZINUMS

ES un tās dalībvalstīm būtu jāturpina pētīt visas iespējas, lai nodrošinātu visaptverošu un konsekventu aizsardzību pret diskrimināciju reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ visās galvenajās dzīves jomās.

FRA 3.2. ATZINUMS

ES un ES dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka līdztiesības iestādes var pilnībā izmantot savu potenciālu un efektīvi veicināt visu līdztiesības direktīvu izpildi. Tas nozīmē nodrošināt, ka līdztiesības iestādēm tiek piešķirtas pietiekami plašas pilnvaras un piešķirti atbilstoši cilvēkresursi, finanšu un tehniskie resursi, lai efektīvi un neatkarīgi veiktu visus likumā noteiktos uzdevumus.

ES būtu jānodrošina abu Komisijas tiesību aktu priekšlikumu ātra pieņemšana, lai izveidotu saistošus standartus līdztiesības iestādēm Savienībā nolūkā veicināt vienlīdzīgu attieksmi un apkarot visu veidu diskrimināciju jomās, kas noteiktas Vienlīdzības direktīvās.

Līdztiesības iestādes veicina vienlīdzīgu attieksmi, piemērojot ES diskriminācijas novēršanas tiesību aktus. *FRA* pierādījumi konsekventi liecina, ka diskriminācijas gadījumi reti tiek darīti zināmi kompetentajām iestādēm, kas izveidotas, lai palīdzētu nodrošināt vienlīdzīgu tiesu pieejamību visiem diskriminācijas upuriem.

Līdztiesības iestāžu pamatuzdevumi ietver palīdzības sniegšanu diskriminācijas upuriem viņu sūdzību izskatīšanā, diskriminācijas uzraudzību un ziņošanu par to, kā arī informētības vairošanu par cilvēku tiesībām. Neraugoties uz līdztiesības iestāžu būtisko darbu, tās joprojām saskaras ar dažādām problēmām, kas saistītas ar to neatkarību, pilnvarojumu un pilnvarām, kā arī ar pietiekamu cilvēkresursu, finanšu un tehnisko resursu trūkumu un ierobežotu spēju dot ieguldījumu politikas izstrādē. Spēkā esošo tiesību aktu līdztiesības jomā efektīvai īstenošanai ir vajadzīgas spēcīgas un neatkarīgas struktūras un mehānismi, lai uzlabotu tiesību aktu ievērošanu un arī palielinātu sabiedrības uzticību iestādēm, kuru uzdevums ir nodrošināt un veicināt līdztiesības vērtību.

Šajā sakarā izšķiroša nozīme ir efektīvām līdztiesības iestādēm. Tas ir uzsvērts Komisijas tiesību aktu priekšlikumos par līdztiesības iestāžu stiprināšanu, kuru mērķis ir nodrošināt to neatkarību, resursus un pilnvaras, lai tās varētu efektīvāk aizsargāt upurus un novērst diskrimināciju.

FRA 3.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīs tiek mudinātas turpināt pieņemt un īstenot īpašus pasākumus (tostarp valsts rīcības plānus LGBTIK+ līdztiesības jomā), lai nodrošinātu, ka lesbietes, geji, biseksuāļi, transpersonas, nebināri, interseksuāļi un kvīri var pilnībā izmantot savas pamattiesības. To darot, dalībvalstīm būtu pienācīgi jāņem vērā *Pamatnostādnes par stratēģijām un rīcības plāniem LGBTIK līdztiesības veicināšanai*, ko sagatavojuši LGBTIK līdztiesības apakšgrupa un apstiprinājusi Augsta līmeņa grupa nediskriminācijas, līdztiesības un daudzveidības jautājumos.

ES dalībvalstīs tiek mudinātas regulāri vākt un izmantot *SOGIESC* vienlīdzības datus, lai izstrādātu uz pierādījumiem balstītu politiku un juridiskus atbildes pasākumus.

Dalībvalstīm būtu jāveic visi attiecīgie pasākumi, lai efektīvi apkarotu naida runu un novērstu homofobisku un transfobisku izteikumu kaitīgo ietekmi publiskās debatēs, politiskajās kampaņās un plašsaziņas līdzekļos, kā arī internetā.

Vairākas dalībvalstis 2022. gadā veica pasākumus, lai veicinātu lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu, interseksuāļu un kvīru+ (LGBTIK+) personu pamattiesības, ieviešot juridiskas izmaiņas un politikas pasākumus tādās jomās kā viendzimuma ģimeņu statuss, adopcija un vecāku statuss, vienkāršotas procedūras dzimuma atzīšanai, pamatojoties uz pašnoteikšanos, un naida runas un naida noziegumu novēršana un sodīšana par tiem. Vairākās dalībvalstīs tiesas brūģēja ceļu uz tiesību aktu izmaiņām vai nodrošināja to pienācīgu izpildi.

Dažas dalībvalstis ir ieviešas juridiskus un politiskus pasākumus, kas apdraud LGBTIK+ personu pamattiesības uz vienlīdzīgu attieksmi. Tam ir taustāma ietekme uz naidīguma un vardarbības pieaugumu pret LGBTI kopienas un bailēm starp viņiem, viņu ģimenēm un citiem pilsoņiem, kuri saskaras ar represijām par līdztiesības atbalstīšanu. Naida runa ir īpaši satraucoša parādība, jo tā vēl vairāk veicina diskrimināciju. Tajā pašā laikā seksuālās orientācijas, dzimumidentitātes, dzimuma pašizpausmes un dzimumpazīmju (*SOGIESC*) līdztiesības datu regulāra vākšana lielākajā daļā dalībvalstu joprojām ir reta.

Krusteniskā diskriminācija ir situācija, kurā vairāki iemesli darbojas un mijiedarbojas vienlaikus tādā veidā, ka tie ir nenodalāmi un rada īpašus diskriminācijas veidus. Šīs jomas praktizējošie speciālisti atzīst, ka diskriminācijas novēršana, ņemot vērā tikai vienu iemeslu, neatspoguļo to, cik daudzos veidos cilvēki ikdienā saskaras ar diskrimināciju. Tomēr ES tiesību akti vēl pilnībā neaizsargā cilvēkus no krusteniskās diskriminācijas.

Equinet (Līdztiesības struktūru Eiropas tīkls) ir norādījis uz nepieciešamību paplašināt diskriminācijas iemeslu sarakstu, iekļaujot tajā sociālo izcelsmi un/vai sociālekonomisko statusu, ģimenes stāvokli, ģenētisko mantojumu, veselības stāvokli, fizisko izskatu utt.

FRA 3.4. ATZINUMS

ES un dalībvalstīm būtu jāapsver krusteniskās diskriminācijas iekļaušana piemērojamajos tiesību aktos.

4

RASISMS, KSENOFOBĪJA UN AR TO SAISTĪTA NEIECIETĪBA

Diskriminācija rases vai etniskās izcelsmes dēļ, aizspriedumu motivēti noziegumi un rasistiski izteikumi 2022. gadā joprojām bija plaši izplatīti. Pierādījumi liecina par sistēmiska rasisma pazīmēm, tostarp tiesībaizsardzības iestādēs. Krievijas agresija pret Ukrainu izraisīja jaunus naida runas un vardarbīgu uzbrukumu gadījumus dažās ES dalībvalstīs.

Eiropas Komisija turpināja pārkāpuma procedūras pret 12 dalībvalstīm par to, ka tās savos tiesību aktos nav pilnībā vai precīzi integrējušas Pamatlēmumu par rasismu un ksenofobiju. Tajā pašā laikā vairākas dalībvalstis grozīja tiesību aktus, lai naida noziegumus un naida runu atzītu par krimināli sodāmu. Eiropas Parlaments arī mudināja dalībvalstis nodrošināt Rasu vienlīdzības direktīvas pilnīgu īstenošanu un efektīvu uzraudzību.

Eiropas Komisija aicināja dalībvalstis līdz 2022. gada beigām pieņemt rasisma apkarošanas valsts rīcības plānus, kā to paredz ES rasisma apkarošanas rīcības plāns un ES stratēģija antisemitisma apkarošanai un ebreju dzīves atbalstam. To izdarīja tikai aptuveni puse no dalībvalstīm. Dažas dalībvalstis veica mērķtiecīgus pasākumus, lai atvieglotu ziņošanu par rasistiskiem incidentiem; tās pastiprināja cietušo piekļuvi atbalstam, aizsardzībai un tiesai.

Pamatlēmumā par rasismu un ksenofobiju (2008/913/TI) ir izklāstīta vienota krimināltiesību pieeja attiecībā uz rasisma un ksenofobijas veidiem, kas uzskatāmi par naida runu un naida noziegumiem. Eiropas Komisija turpināja pārkāpuma procedūras pret divpadsmit dalībvalstīm, kas nebija pilnībā un pareizi transponējušas pamatlēmumu savos tiesību aktos. Tajā pašā laikā vairākas dalībvalstis grozīja savus kriminālkodeksus, lai naida noziegumus un naida runu atzītu par krimināli sodāmu, un tās veica pasākumus, lai atvieglotu ziņošanu par rasistiskiem incidentiem.

Rasisms 2022. gadā turpināja radīt nopietnas problēmas visā ES. Kā liecina oficiālie un neoficiālie dati, rasistiski naida noziegumi un naida runas incidenti turpinājās. Turklāt starptautiskās un valstu cilvēktiesību struktūras puda bažas par aizvien pieaugošo naida runu tiešsaistē, ko bieži izplatīja plašsaziņas līdzekļi vai politiķi, vērstoties pret ebrejiem, musulmaņiem, migrantiem un etniskajām minoritātēm.

Ar ES Pamattiesību hartas 21. pantu ir aizliegta jebkāda diskriminācija etniskās izcelsmes vai rases dēļ. Līdzīgi arī Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK) aizliedz jebkāda veida diskrimināciju etniskās vai rasu piederības dēļ piekļuvē izglītībai, nodarbinātībai; un pakalpojumiem, tostarp mājokļiem un veselības aprūpei. Cilvēktiesību uzraudzības struktūru ziņojumi liecina, ka vairākas ES dalībvalstis joprojām pilnībā neīsteno direktīvas noteikumus.

Komisija turpināja pārkāpuma procedūras pret trim dalībvalstīm, kuras diskriminēja romu bērnus izglītībā. Kā liecina apsekojumu un diskriminācijas testu rezultāti, 2022. gadā etniskās minoritātes, tostarp migranti, turpināja izjust diskrimināciju dažādās dzīves jomās.

Ņemot vērā pastāvīgos pierādījumus par sistēmisku rasismu, Eiropas un starptautiskās organizācijas aicināja veikt mērķtiecīgus pasākumus, lai novērstu rasismu, kas izpaužas plašākos politiskos un sociālos trūkumos rasu un etnisko minoritāšu izcelsmes personām.

FRA 4.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir pilnībā un pareizi jātransponē un jāpiemēro Padomes Pamatlēmuma par rasisma un ksenofobijas apkarošanu nosacījumi. Tas ietver dalībvalstu pasākumus, kas nodrošinātu, ka rasistiski vai ksenofobiski motīvi tiek uzskatīti par atbildību pastiprinošiem apstākļiem vai – alternatīvi – ka tiesas var ņemt vērā šādus motīvus, nosakot sodus.

FRA 4.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir būtiski jāuzlabo savu pasākumu un institucionālās kārtības efektivitāte, lai pilnībā piemērotu Rasu vienlīdzības direktīvas noteikumus, jo īpaši attiecībā uz efektīvām, samērīgām un atturošām sankcijām, ja tiek pārkāpti Rasu vienlīdzības direktīvā paredzētie pienākumi. Dalībvalstis tiek mudinātas pastiprināt centienus cīņā pret rasismu visās tā izpausmēs, tostarp sistēmisko rasismu.

FRA 4.3. ATZINUMS

ES dalībvalstis tiek mudinātas pēc iespējas ātrāk izstrādāt īpašus valsts rīcības plānus vai stratēģijas cīņai pret rasismu, rasu diskrimināciju, antisemitismu, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību. Lai atbalstītu un atspoguļotu valstu centienus uz vietas, valstu politika būtu jāpārvērš konkrētos pasākumos un rīcībā reģionālā un vietējā līmenī. Dalībvalstīm ir jānodrošina, lai, izstrādājot, īstenojot un uzraugot valstu rīcības plānus rasisma apkarošanai, visās darbībās būtu ievērota līdzdalības pieeja, bet to pamatā būtu uzticami līdztiesības dati.

FRA 4.4. ATZINUMS

ES dalībvalstis tiek mudinātas palielināt tiesībsardzības amatpersonu apmācību. Tām būtu arī jāpalielina esošo aizsardzības pasākumu pret rasismu novērtējums, tostarp ieviešot stabilas snieguma izvērtēšanas sistēmas. Dalībvalstīm ir jānodrošina, ka policijas vardarbības gadījumi pret migrantiem un etniskajām minoritātēm tiek ātri un neatkarīgi izmeklēti un ka cietušajiem tiek sniegta palīdzība ziņošanā par policijas pārkāpumiem.

Tiesībsardzības iestādēm būtu jāizdod konkrēti, praktiski un lietošanai gatavi norādījumi pret diskriminējošu etnisko profilēšanu, ko veic policijas darbinieki, pildot savus pienākumus. Šie norādījumi ir jāiekļauj standarta darbības procedūrās un rīcības kodeksos un par tiem sistemātiski jāziņo vadošajām amatpersonām.

ANO Pasaules konferencē pret rasismu dalībvalstis apņēmās pastiprināt centienus cīņā pret rasismu. Divdesmit vienu gadu vēlāk īstenošanas stāvoklis ES nav pietiekams.

Aicinājums līdz 2022. gada beigām pieņemt valsts rīcības plānus cīņai pret rasismu, kā to paredz ES Rasisma apkarošanas rīcības plāns un ES Stratēģija antisemitisma apkarošanai un ebreju dzīves atbalstam, tika īstenots tikai pa pusei. Līdz 2022. gada beigām aptuveni pusei dalībvalstu bija izstrādāti īpaši rasisma apkarošanas rīcības plāni vai integrēti pasākumi, bet 15 dalībvalstīm bija vai nu atsevišķa antisemitisma stratēģija, vai arī antisemitisma apkarošana bija iekļauta plašākās stratēģijās. Dažās valstīs tika veikti mērķtiecīgi pasākumi vietējā un reģionālajā līmenī, atspoguļojot lielāku izpratni par to, ka rasisma jautājums būtu jārisina visos līmeņos un izmantojot koordinētu un līdzdalīgu pieeju.

Eiropas un starptautiskās organizācijas ir aicinājušas rīkoties, lai novērstu rasismu tiesībsardzības iestāžu darbībā un diskriminējošu profilēšanu. Šāda attieksme ir pretrunā ar Starptautiskās konvencijas par jebkādas diskriminācijas izskaušanu un citu starptautisko standartu principiem, tostarp tiem, kas ietverti Eiropas Cilvēktiesību konvencijā un ar to saistītajā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā, kā arī ES Pamattiesību hartā. Arī Eiropas Komisijas ieteikumos pret rasismu un neiecietību ir uzsvērts policijas pozitīvais pienākums apkarot rasismu un rasu diskrimināciju.

2022. gadā policijas vardarbības gadījumi, iespējams, bija saistīti ar rasu un ksenofobisku diskrimināciju. Togad tika konstatēti arī pierādījumi par nelikumīgu etnisko profilēšanu. Rasistiski incidenti un nelikumīga etniskā profilēšana kaitē uzticībai iestādēm un var novest pie nepietiekamas ziņošanas par noziegumiem un pretošanos valsts iestādēm. Dalībvalstis turpināja ieguldīt līdzekļus tiesībsardzības iestāžu amatpersonu apmācībā par cilvēktiesībām un rasisma apkarošanu.

5

ROMU LĪDZTIESĪBA UN IEKĻAUSĀNA

Līdz 2022. gadam lielākā daļa ES dalībvalstu izstrādāja rīcības plānus un sāka īstenot savus valsts stratēģiskos regulējumus, lai sasniegtu 2030. gada mērķus, kas noteikti ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskajā satvarā. Gada laikā lielākā daļa dalībvalstu izstrādāja arī valsts rīcības plānus bērnu garantijas efektīvai īstenošanai, kuros vairākas dalībvalstis koncentrējas uz romu bērnu izglītības un iekļaušanas stiprināšanu.

FRA iepazīstināja ar 2021. gadā veiktā romu apsekojuma rezultātiem. Tā konstatējumi liecina, ka kopš pēdējā apsekojuma 2016. gadā ir ļoti neliels vai vispār nekāds progress cīņā pret antičigānismu un attiecībā uz vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai, nodarbinātībai, mājokļiem un veselības aprūpei.

2022. gadā romu un klejotāju pamattiesības joprojām netiek pilnībā ievērotas. Antičigānisms, diskriminācija, nabadzība un sociālā atstumtība, kā arī naida noziegumi un naida runas joprojām ietekmē nesamērīgi daudz romu un klejotāju visā ES. Fatāli policijas vardarbības incidenti ar romu upuriem 2022. gadā liecina, ka ir jāapkaro institucionālais rasisms tiesībaizsardzības jomā.

FRA 5.1. ATZINUMS

Dalībvalstīm būtu jāveic steidzami pasākumi, lai visiem romiem, kas dzīvo nošķirtās apmetnēs ļoti smagos mājokļa trūkuma apstākļos, nodrošinātu piekļuvi pienācīgam mājoklim, kas ir pieejams, cenas ziņā pieņemams, videi drošs, veselīgs un neizolēts.

Lai to panāktu, tām būtu jāizmanto pieejamie ES līdzekļi, kā paredzēts Regulas (ES) 2021/1058 par Eiropas Reģionālās attīstības fondu un Kohēzijas fondu 3. panta konkrēto mērķi iii) veicināt atstumtu kopienu, mājsaimniecību ar zemiem ienākumiem un nelabvēlīgākā situācijā esošu grupu, tostarp cilvēku ar īpašām vajadzībām, sociālekonomisko iekļaušanu, īstenojot integrētas darbības, tostarp nodrošinot mājokli un sociālos pakalpojumus.

2022. gadā publicētie FRA romu apsekojuma dati liecina, ka liela daļa romu dzīvo nepieņemamos mājokļos, kas ir izolēti un kuros trūkst visnepieciešamāko ērtību, un bieži vien viņiem nav pat piekļuves tīram krāna ūdenim.

2022. gada oktobrī Eiropas Parlamenta rezolūcijā par romu tautības cilvēku stāvokli, kuri dzīvo apmetnēs visā ES, Komisija un dalībvalstis tika aicinātas steidzami visaptverošā un efektīvā veidā risināt romu tautības cilvēku, kuri dzīvo apmetnēs, situāciju, izmantojot atbilstošu īstermiņa un ilgtermiņa politiku, ko atbalstītu pietiekams ES un valstu finansējums. Eiropas Parlaments šajā rezolūcijā arī uzsver, ka šādi katastrofāli apstākļi, kā arī segregācijas negatīvā psiholoģiskā un socioloģiskā ietekme iespaido ne tikai cilvēkus, kuri dzīvo apmetnēs, bet arī plašāku sabiedrību.

FRA 5.2. ATZINUMS

Dalībvalstis tiek mudinātas izveidot platformas un veidot romu pilsoniskās sabiedrības, tostarp sievietes, bērnu un jauniešu, spējas. Dalībvalstīm būtu jāņem vērā daudzsoļa prakse citās ES valstīs un pilnībā jāizmanto ES līdzekļi, lai izveidotu platformas sadarbībai ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām un vietējām un reģionālajām ieinteresētajām personām valsts rīcības plānu un stratēģiju īstenošanā, uzraudzībā un pārskatīšanā.

ES Padomes 2021. gada ieteikumā par romu līdztiesību, iekļaušanu un līdzdalību (2021/C 93/01) uzsvēta nepieciešamība dalībvalstīm pastiprināt romu jēgpilnu līdzdalību un apspriešanos ar viņiem. Saskaņā ar 2022. gada romu pilsonisko monitoringu ir atzīts, ka romu un NVO līdzdalības intensitāte un kvalitāte valsts romu stratēģisko satvaru un valsts rīcības plānu sagatavošanā ir uzlabojusies salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu. Tomēr vairākās dalībvalstīs trūkst aktīvas pilsoniskās sabiedrības līdzdalības, un tikai dažas dalībvalstis ir sākušas veidot ilgtspējīgas un plaši reprezentatīvas romu platformas un veidot romu pilsoniskās sabiedrības spējas, lai nodrošinātu pilnīgu līdzdalību visos līmeņos.

2021. gada ES Padomes ieteikumā par romu līdztiesību, iekļaušanu un līdzdalību (2021/C 93/01) ES dalībvalstis tiek aicinātas uzraudzīt un izvērtēt valstu stratēģisko satvaru īstenošanu. ES Rīcības plāns rasisma apkarošanai aicina dalībvalstis, pilnībā ņemot vērā savu nacionālo kontekstu, sākt vākt un izmantot līdztiesības datus, pamatojoties uz rases vai etnisko piederību, lai aptvertu gan subjektīvo diskriminācijas un viktimizācijas pieredzi, gan rasisma un diskriminācijas sistēmiskos aspektus.

Tomēr pieejamie dati par līdztiesību ir sadrumstaloti un nav saskaņoti starp valstīm, datu avotiem un datu vācējiem. Par to liecina arī datu trūkums par romiem, kas bēg no Krievijas agresijas kara pret Ukrainu. 2022. gadā vairākas dalībvalstis pastiprināja centienus izstrādāt jaunas datu vākšanas vai uzlabot datus, kas savākti, izmantojot tautas skaitīšanu, lai iekļautu līdztiesības raksturlielumus.

Dažas dalībvalstis pilnvaroja jaunas vai esošas cilvēktiesību struktūras vākt datus un dokumentēt antičigānisma gadījumus. Tomēr ne visi datu vākšanas centieni vēl atbilst ANO Augstā komisāra cilvēktiesību jautājumos biroja cilvēktiesību principiem attiecībā uz datu vākšanu un ES Augsta līmeņa grupas nediskriminācijas, līdztiesības un dažādības jautājumos ieteikumiem, kas izklāstīti ES norādījumos par tādu līdztiesības datu vākšanu un izmantošanu, kuru pamatā ir rasu vai etniskā piederība.

ES Pamattiesību hartas 14. pantā ir paredzētas tiesības uz izglītību. Viens no ES romu stratēģiskā satvara četriem nozaru mērķiem ir tāds, ka visu rasu vai etnisko izcelsmju bērniem ir jānodrošina vienlīdzīga piekļuve izglītībai. Tas atbilst arī Rasu vienlīdzības direktīvai.

Eiropas aprūpes stratēģijā Komisija aicināja dalībvalstis nodrošināt vienlīdzīgas iespējas romu bērniem. Tā to darīja arī Padome savā ieteikumā, ar ko izveido Eiropas Bērnu garantiju.

Izglītības atšķirības starp romu bērniem un bērniem no vispārējās sabiedrības joprojām ir ievērojamas, un ir augsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas rādītājs pēc vidusskolas beigšanas, liecina FRA veiktā romu apsekojuma 2021. gadā rezultāti. Segregācija izglītībā kopš 2016. gada ir pat palielinājusies.

FRA 5.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāturpina pielikt visas pūles, lai nodrošinātu efektīvu uzraudzību, regulāri vācot un izmantojot vienlīdzības datus. Ar šādiem centieniem būtu jāuzrauga līdzekļu izmantošana, kā arī pasākumi un programmas, lai sasniegtu 2030. gada mērķus romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības jomā.

Dalībvalstis tiek mudinātas nodrošināt, lai to datu vākšana, tostarp valsts tautas skaitīšana, atbilstu uz cilvēktiesībām balstītai pieejai attiecībā uz datiem. Tām būtu pienācīgi jāņem vērā ES norādījumi par līdztiesības datu vākšanu un izmantošanu, pamatojoties uz rases vai etnisko piederību.

Dalībvalstīm būtu jāveicina un aktīvi jāsekmē sadarbība starp pilsonisko sabiedrību, akadēmiskajām aprindām, līdztiesības struktūrām un statistikas birojiem, lai atvieglotu ziņošanu par diskrimināciju, antičigānismu un naida noziegumiem un to regulāru uzraudzību.

FRA 5.4. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāizbeidz jebkāda romu segregācija izglītībā un jāvēc pierādījumi par to, lai pilnībā īstenotu Rasu vienlīdzības direktīvu.

Dalībvalstīm būtu jānosaka prioritātes un jāizmanto valsts un ES līdzekļi, lai romu bērniem nodrošinātu kvalitatīvu izglītību un vairāk apmācības iespēju, iesaistot romu pilsonisko sabiedrību savu valsts pasākumu izstrādē, īstenošanā un uzraudzībā.

FRA 5.5. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāpastiprina centieni apkarot nabadzību un sociālo atstumtību romu vidū. Tam būs nepieciešami mērķtiecīgi pasākumi, apvienojot algotu darbu un sociālo pabalstu piešķiršanu, lai sasniegtu 2030. gada mērķi – samazināt nabadzības plaisu starp romiem un pārējiem iedzīvotājiem, kā noteikts ES romu stratēģiskajā satvarā.

Dalībvalstīm ir īpaši jāpievēršas romu bērniem savos valsts rīcības plānos līdz 2030. gadam attiecībā uz Eiropas Bērnu garantiju. To darot, tām būtu jāņem vērā Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonda un Eiropas Komisijas izstrādāto īpašo valstu pētījumu secinājumi un ieteikumi.

Dalībvalstīm ciešā sadarbībā ar romu pilsoniskās sabiedrības organizācijām un kopienām būtu jāapzina, jāplāno un jāīsteno efektīvi pasākumi romu sieviešu piesaistīšanai darba tirgum, lai palielinātu viņu ekonomisko neatkarību un aizsargātu tās no nabadzības.

Nabadzības un sociālās atstumtības samazināšana un sociālekonomiskās plaisas novēršana ir viens no trim ES romu stratēģiskā satvara horizontālajiem mērķiem. Eiropas Bērnu garantija ir ES pamatiniciatīva, kuras mērķis ir nodrošināt, lai ikvienam bērnam Eiropā, kam draud nabadzība vai sociālā atstumtība, būtu pieejamas visvienkāršākās tiesības, piemēram, veselības aprūpe un izglītība. Tā identificē romu bērnus kā īpaši nelabvēlīgā situācijā esošus bērnus un aicina dalībvalstis apmierināt viņu vajadzības.

Eiropas Parlamenta 2022. gada jūlija rezolūcijā ir izteikts aicinājums izbeigt sieviešu nabadzību un romu sievietes ir minētas kā īpaši neaizsargāta grupa. ES pamatmērķis Eiropas sociālo tiesību pilāra rīcības plānā ir samazināt nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto cilvēku skaitu vismaz par 15 miljoniem. Tas ir jānodrošina ikvienam, rūpējoties par iztikas minimumu un pienācīgiem minimālo ienākumu pabalstiem cilvēkiem, kam nav pietiekamu līdzekļu.

2021. gadā četri no pieciem (80 %) romiem, tostarp viņu bērni, joprojām dzīvoja mājāsaimniecībās, kurās pastāv nabadzības un dziļa materiālā trūkuma risks (48 %), kā liecina *FRA* jaunākie dati par 10 ES dalībvalstīm. Valstu romu stratēģijas un rīcības plāni lielākoties neattiecas uz nabadzību un sociālo aizsardzību, kā secināts 2022. gada Romu civilajā monitoringā.

6

PATVĒRUMS, VĪZAS, MIGRĀCIJA, ROBEŽAS UN INTEGRĀCIJA

Sākoties Krievijas agresīvajam karam pret Ukrainu, visā ES tika reģistrēti gandrīz 4 miljoni pārvietoto personu, kā aprakstīts šī ziņojuma galvenajā nodaļā. Tajā pašā laikā pēc Covid-19 pandēmijas palielinājās globālā mobilitāte, kas izraisīja nelegālo robežu šķērsošanas gadījumu skaita pieaugumu ES.

Ir ziņots par nopietniem un pastāvīgiem tiesību pārkāpumiem vairākos punktos gar ES ārējo robežu. Kopā ar ātras un efektīvas izmeklēšanas trūkumu tas rada nopietnas tiesiskuma problēmas. Pamattiesību pārkāpumi uz robežām ir pasliktinājušies, un nesodāmība par nelikumīgu rīcību turpinās, jo pārkāpumi nav novērsti.

Pieaug spiediens uz pilsoniskās sabiedrības organizācijām no valsts iestādēm un citiem dalībniekiem, kas aizstāv migrantu un bēgļu tiesības uz robežām. ES noteikumi par patvēruma politikas reformu joprojām tiek izskatīti ES likumdevēja iestādē. Tiek pārskatīts Šengenas noteikumu piemērošanas pārraudzības mehānisms, lielāku uzmanību pievēršot pamattiesībām. Tiesiskajos instrumentos, ar ko izveido informācijas tehnoloģiju sistēmas brīvības, drošības un tiesiskuma telpā, ir ietvertas vairākas pamattiesību garantijas; tagad galvenais uzdevums ir tās piemērot praksē.

Bēgļiem, kas nav bēgļi no Krievijas iebrukuma Ukrainā, likumīgās iespējas panākt drošību ES joprojām ir ierobežotas. Ņemot vērā pieaugošo piespiedu pārvietošanu visā pasaulē, daži mēģina sasniegt drošību, ierodoties nelikumīgā veidā. Kad viņi nelikumīgi šķērso vai mēģina šķērsot ES ārējās robežas, viņi saskaras ar tiesību pārkāpumiem vairākās ES dalībvalstīs.

Šādi pamattiesību pārkāpumi ir nopietni, regulāri un plaši izplatīti. Daudzi ziņojumi attiecas uz amatpersonu rīcību, kas saskaņā ar valsts tiesību aktiem var būt smagi noziegumi. Tomēr valstu tiesu sistēmas izskata tikai dažas lietas. Tas var radīt nesodāmības sajūtu.

Pilsoniskā sabiedrība ir Eiropas pamattiesību struktūras būtiska sastāvdaļa, un tai ir izšķiroša nozīme cilvēku tiesību aizsardzībā. Konflikts starp pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas aizstāv migrantu un bēgļu tiesības, no vienas puses, un valsts iestādēm un nevalstiskajiem dalībniekiem, no otras puses, pieaug.

FRA 6.1. ATZINUMS

Šengenas Padomes un Komisijas ikgadējos ziņojumos par stāvokli Šengenas zonā viens darba kārtības punkts vai sadaļa būtu jāvelta pamattiesību stāvoklim pie robežām.

ES dalībvalstīm būtu jāizveido vai jāstiprina valsts mehānismi, lai uzraudzītu pamattiesību ievērošanu pie savām robežām, pamatojoties uz FRA pieredzi.

FRA 6.2. ATZINUMS

Eiropas Komisijai būtu jāturpina centieni integrēt pamattiesību ievērošanu, izmantojot Šengenas izvērtējumus. Pārskatot ES dalībvalstu valsts programmas, Eiropas Komisijai būtu jāpieņem visas pamattiesību garantijas, kas ietvertas ES juridiskajos instrumentos, ar ko izveido Patvēruma, migrācijas un integrācijas fondu un Robežu pārvaldības un vīzu politikas instrumentu Integrētās robežu pārvaldības fonda ietvaros.

ES sekundārajos tiesību aktos patvēruma, robežu un imigrācijas jomā ir ietvertas svarīgas pamattiesību garantijas. 2022. gadā lielāka uzmanība tika pievērsta šo garantiju īstenošanai praksē. To ilustrē Šengenas izvērtēšanas un uzraudzības mehānisma pārskatīšana. Tāpat arī ES līdzekļu saņemšanas procedūras. Praktizējošie speciālisti joprojām nepietiekami pārzina šīs garantijas, nepietiekami tās izmanto un nepietiekami rīkojas saskaņā ar tām.

FRA 6.3. ATZINUMS

ES būtu jāapsver iespēja izveidot mehānismu tās lielapjoma IT sistēmu neatkarīgai pārskatīšanai. Šāds mehānisms nodrošinātu pastāvīgu, neatkarīgu un ekspertu veiktu pārskatu par ES lielapjoma IT sistēmu ietekmi uz cilvēku pamattiesībām un cieņu brīvības, drošības un tiesiskuma telpā. Apvienotās Karalistes neatkarīgā terorisma tiesību aktu pārskatītāja pieredze varētu kalpot par iedvesmas avotu stabilam un ilgtspējīgam mehānismam, kas ir neatkarīgs no Eiropas Komisijas un ES aģentūrām, kuras iesaistītas šo IT sistēmu darbības pārvaldībā vai atbalstīšanā.

Turpinājās darbs pie ES līmeņa lielapjoma informācijas tehnoloģiju (IT) sistēmām, lai atvieglotu robežu pārvaldību, atbalstītu patvēruma procedūras un mazinātu iekšējās drošības riskus. Personas dati, tostarp biometriskie dati, par gandrīz visiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri uzturas ES vai ceļo uz ES, tiks apstrādāti, izmantojot sešas lielapjoma ES IT sistēmas.

Daudzas ES tiesību aktos iestrādātās garantijas ir paredzētas, lai mazinātu pamattiesību pārkāpumu riskus, ar nosacījumu, ka tās tiek pienācīgi īstenotas. Tomēr ES IT sistēmas tikko sāk darboties, un mēs joprojām pētām, kā vairāki aspekti darbojas kopā. Tāpēc to potenciāli plašā ietekme uz pamattiesībām joprojām ir daļēji nezināma.

7

INFORMĀCIJAS SABIEDRĪBA, PRIVĀTUMS UN DATU AIZSARDZĪBA

No mākslīgā intelekta (MI) izmantošanas līdz tiešsaistes satura moderācijai, datu saglabāšanai, sejas atpazīšanas tehnoloģijām un piekļuvei elektroniskiem pierādījumiem / to izmantošanai kriminālizmeklēšanā – tas 2022. gadā joprojām bija aktuāls jautājums. Kā mēs varam pēc iespējas pilnīgāk izmantot visus pieejamos datus, vienlaikus ievērojot datu aizsardzību un citas pamattiesību garantijas?

ES līmenī pastiprinājās diskusijas par atbilstošiem aizsardzības pasākumiem attiecībā uz daudzajiem mākslīgā intelekta izmantošanas veidiem. Aizvien lielāka uzmanība tika pievērsta pamattiesībām.

Gan starptautiskās iestādes, gan valstu valdības diskutēja par to, cik lielā mērā policija un tiesu iestādes drīkst piekļūt personas datiem. Pastiprinājās iniciatīvas, kas atļauj izmantot modernas uzraudzības tehnoloģijas un piekļuvei datiem drošības nolūkos. Vienlaikus ar to bija saistītas arī tiesu, pilsoniskās sabiedrības organizāciju un valsts iestāžu bažas.

2022. gadā sarunas par Mākslīgā intelekta aktu (AIA) noritēja stabili. Liels skaits ierosināto grozījumu tika iesniegti Eiropas Parlamentā, un Padome decembrī pieņēma kopējo pieeju. Abi likumdevēji ir izrādījuši vēlmi ierosinātajā tekstā ieviest stingrākas pamattiesību garantijas. Tomēr pamattiesību garantijas joprojām varētu pastiprināt vēl vairāk, piemēram, atbilstības novērtēšanas procedūrā (ierosinātais 43. pants un VII pielikums).

Notiek diskusijas par mākslīgā intelekta definīciju, un dažas tendences būtiski ierobežo tā darbības jomu. Tādējādi virkne mākslīgā intelekta lietojumu un izmantošanas veidu, kas var negatīvi ietekmēt pamattiesības, paliktu ārpus ierosinātā likuma regulējuma.

Paralēli šiem likumdošanas centieniem ES līmenī dažas dalībvalstis 2022. gadā ir veikušas konkrētus pasākumus, lai nodrošinātu drošu un pamattiesībām atbilstošu mākslīgā intelekta izmantošanu valsts līmenī, piemēram, ieviešot īpašu mākslīgā intelekta uzraudzītāju vai mākslīgā intelekta ietekmes uz pamattiesībām novērtējumu.

FRA 7.1. ATZINUMS

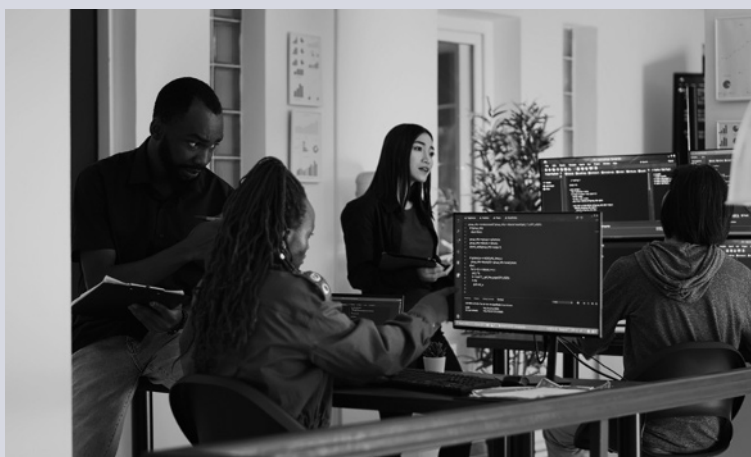
ES likumdevējiem būtu jānodrošina, lai priekšlikumā par Mākslīgā intelekta aktu tiktu iekļauta atbilstoša atsauce uz pamattiesību garantijām. Mākslīgā intelekta vispārējā definīcijā būtu jāizvairās no tās darbības jomas sašaurināšanas, jo tas var nepamatoti sašaurināt akta aizsardzības jomu. Lai risinātu pamattiesību problēmas, ko rada mākslīgā intelekta izmantošana, būtu jāizmanto arī spēkā esošie tiesību akti, piemēram, datu aizsardzības un nediskriminācijas tiesību akti, jo šie tiesību akti ir piemērojami gan tiešsaistē, gan bezsaistē.

FRA 7.2. ATZINUMS

Eiropas Komisijai īstenošanas norādījumos būtu jānodrošina, ka tiešsaistes pakalpojumu sniedzēji interpretē un īsteno *DSA* noteiktos pienākumus tādā veidā, kas atbilst pamattiesībām, piemēram, attiecībā uz pārmērīgu satura noņemšanas un vārda brīvības risku.

Nozīmīgais Digitālo pakalpojumu akts (*DSA*) tika pieņemts 2022. gadā. Tas ir svarīgs solis ceļā uz drošāku tiešsaistes vidi, kurā lietotāju pamattiesības ir labāk aizsargātas. Tajā pašā laikā dažas pilsoniskās sabiedrības organizācijas (*PSO*) ir paukušas bažas par to, ka šī regula dod iespēju tiešsaistes pakalpojumu sniedzējiem to īstenot veidā, kas var kaitēt pamattiesībām, galvenokārt vārda brīvībai, pieļaujot kļūdas piesardzības nolūkos un pārlieku noņemot saturu, lai izvairītos no negatīvām sankcijām.

Digitālo pakalpojumu aktā ir iekļauti vairāki noteikumi, kuru mērķis ir palielināt pamattiesību aizsardzību. Ar to paredz, ka ļoti lielas tiešsaistes platformas regulāri novērtē pamattiesību riskus un ierosina riska mazināšanas pasākumus. Ar to arī nodrošina labāku piekļuvi tiešsaistes platformu rīcībā esošiem vai ģenerētiem datiem. Tas ļaus pārraudzības iestādēm un neatkarīgiem, pārbaudītiem pētniekiem novērtēt riskus pamattiesībām.

FRA 7.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāsaskaņo savi tiesību akti par datu saglabāšanu ar Eiropas Savienības Tiesas judikatūru, lai izvairītos no vispārējas un nekritiskas datu saglabāšanas, ko veic telekomunikāciju pakalpojumu sniedzēji. Turklāt dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka valsts tiesību aktos ir iekļautas stingras proporcionalitātes pārbaudes, kā arī atbilstošas procesuālās garantijas, lai efektīvi garantētu pamattiesības uz privātumu un personas datu aizsardzību.

2022. gadā valstu valdības strādāja pie juridiskām iniciatīvām, kuru mērķis ir stiprināt tiesībaizsardzības iestāžu piekļuvi datiem noziedzīgu darbību atklāšanai un izmeklēšanai. Datu saglabāšanas direktīva tika atcelta 2014. gadā, un kopš tā laika Eiropas Savienības Tiesa (EST) vairākos spriedumos ir atkārtoti apstiprinājusi, ka vispārēja un nekritiska datu saglabāšana ir nelikumīga. Tomēr vairākas ES dalībvalstis joprojām ierosina savu tiesību aktu reformas, lai atļautu datu saglabāšanu saskaņā ar EST spriedumu. Dažas pilsoniskās sabiedrības organizācijas un valsts iestādes vairākās dalībvalstīs iesniedza sūdzības par tiesību aktu projektu vai pieņemto tiesību aktu noteikumiem, kas neatbilda EST prasībām.

2022. gadā valdības un tiesībaizsardzības iestādes joprojām bija ieinteresētas izmantot tehnoloģijas uzraudzības nolūkos un piekļūt datiem, kas var identificēt noziedzīgu darbību un drošības apdraudējumus. Lai gan šādas tehnoloģijas atšķiras pēc konteksta un būtības, tās var nopietni ietekmēt personu pamattiesības.

No vienas puses, *Pegasus* atklājumos tika uzsvērts, ka dažas publiskās iestādes un valdības var izmantot spieģelprogrammatūru, kas nav mērķorientēta un ir plaši izmantota. No otras puses, valdību un tiesībaizsardzības iestāžu pastāvīgā interese paplašināt un legalizēt uzraudzības tehnoloģijas, kas balstās uz plašu sensitīvu personas datu vākšanu (piemēram, sejas atpazīšana), rada bažas valsts iestādēm un pilsoniskās sabiedrības organizācijām par šo tehnoloģiju likumību, nepieciešamību un proporcionalitāti. Vairākās dalībvalstīs pilsoniskās sabiedrības organizācijas, valsts iestādes un tiesas vērsa uzmanību uz pamattiesību riskiem, kas saistīti ar progresīvām uzraudzības tehnoloģijām, un jo īpaši uz uzraudzības kameru izmantošanu sabiedriskās vietās.

FRA 7.4. ATZINUMS

ES iestādēm un dalībvalstīm ir jānodrošina, ka visās jaunajās juridiskajās iniciatīvās, kas ierosinātas, lai veicinātu personu drošību, izmantojot uzraudzības tehnoloģijas, tiktu ievērotas pamattiesības. Jo īpaši tiesību aktos, kas pieņemti, lai izmantotu biometriskos datus vai sejas atpazīšanas tehnoloģijas, būtu jānodrošina, ka tiek īstenoti atbilstoši aizsardzības pasākumi ar mērķi aizsargāt tiesības uz datu aizsardzību un privātumu.

Šie aizsardzības pasākumi būtu jāparedz tiesību aktos, tiem jābūt nepieciešamiem un samērīgiem. Neatkarīgiem pārraudzības mehānismiem ir jānodrošina, ka šo pasākumu piemērošana regulāri tiek rūpīgi pārbaudīta. Personām vajadzētu būt iespējai sūdzēties par šādiem pasākumiem, ja tie neatbilst pamattiesībām, un viņām vajadzētu būt piekļuvei efektīviem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem.

8

BĒRNU TIESĪBAS

2022. gadā turpināja pieaugt nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu skaits. Augstās enerģijas izmaksas un pieaugošā inflācija radīja papildu slogu mājsaimniecībām, kurās ģimenēm ar bērniem ir grūtības apmierināt pamatvajadzības. ES dalībvalstis cenšas apmierināt grūtībās nonākušo bērnu un ģimeņu vajadzības, tostarp izmantojot Eiropas Bērnu garantiju.

Vienlaikus ar to bērnu ierašanos, kuri bēg no Ukrainas, turpināja palielināties citu trešo valstu patvēruma meklētāju bērnu ierašanās. Tā rezultātā vairākām dalībvalstīm bija grūtības nodrošināt uzņemšanas pamatnosacījumus, un dažas dalībvalstis migrācijas kontekstā turpināja aizturēt bērnus. Eiropas Komisija nāca klajā ar vairākiem tiesību aktu priekšlikumiem par cietušo tiesībām. Tādējādi dalībvalstis ir veikušas vairākus likumdošanas pasākumus, lai aizsargātu bērnus, kas iesaistīti tieslietu sistēmās kā cietušie, liecinieki vai ir konfliktā ar likumu.

FRA 8.1. ATZINUMS

Eiropas Komisijai būtu jāvada un jāatbalsta ES dalībvalstis, īstenojot to valsts plānus attiecībā uz Eiropas Bērnu garantiju. Tam būtu jāietver ES finansējums, piemēram, ESF+, tehniskā palīdzība un labas prakses apmaiņa. Valsts plānu īstenošana būtu rūpīgi jāpārbauda, izmantojot Eiropas pusgadu, un attiecīgie uzraudzības rezultāti būtu jāiekļauj konkrētām valstīm adresētajos ieteikumos.

ES dalībvalstīm būtu jāturpina un vajadzības gadījumā jāpaplašina pašreizējās iniciatīvas, lai novērstu enerģētikas krīzes un augstās inflācijas ietekmi uz nabadzīgām mājsaimniecībām, īpašu uzmanību pievēršot neaizsargātākiem cilvēkiem, piemēram, vientuļo vecāku, romu un migrantu ģimenēm. Ja pagaidu pasākumi būs sekmīgi, tos varētu iekļaut sociālajā politikā, tostarp īstenojot Eiropas Bērnu garantijas valsts plānus.

Gandrīz katrs ceturtais bērns ES dzīvo uz nabadzības vai sociālās atstumtības sliekšņa (24,4 %). Iepriekš bija vērojama lejupejoša tendence – 2019. gadā 22,2 % bērnu bija pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, bet Covid-19 pandēmija to apturēja. Pastāvīgi augstie bērnu nabadzības rādītāji ir saistīti ar ES dalībvalstu pienākumiem nodrošināt bērnu tiesības un labklājību (Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 24. pants un Līguma par Eiropas Savienību 3. pants) un ES sociālās politikas mērķiem (Līguma par Eiropas Savienības darbību 151. pants).

Eiropas Bērnu garantijas īstenošana sākās 2022. gadā. Visas dalībvalstis iecēla valsts koordinatorus, un 18 dalībvalstis izstrādāja valsts rīcības plānus. Valstu koordinatori ir dažādu līmeņu pilnvaras valsts pārvaldes iestādēs. Turklāt rīcības plāni atšķiras pēc būtības un satura, taču daudzas dalībvalstis ir piešķirušas vismaz 5 % no sava Eiropas Sociālā fonda Plus (ESF+) finansējuma, lai īstenotu darbības saskaņā ar Eiropas Bērnu garantiju.

2022. gada Eiropas pusgada ietvaros astoņas dalībvalstis saņēma konkrētām valstīm adresētus ieteikumus par agrīno pirmsskolas izglītību un aprūpi.

Enerģētikas krīze un augstie inflācijas rādītāji 2022. gadā palielināja nabadzīgās mājsaimniecībās dzīvojošo bērnu skaitu. Vairākas dalībvalstis ir veikušas sociālās politikas pasākumus, lai risinātu šo situāciju, piemēram, palielinot bērnu pabalstus, nodrošinot vienreizējus maksājumus vai palīdzot segt izdevumus par apkuri.

Migrantu un patvēruma meklētāju bērni turpināja ierasties Eiropā, bieži vien bīstamos apstākļos. To bērnu skaits, kuri iesniedza patvēruma pieteikumus, 2022. gadā ievērojami palielinājās – kopumā 222 100 bērni, no kuriem 39,520 ieradās bez pavadības. Bērniem migrantiem ir tiesības uz aizsardzību saskaņā ar ANO Konvenciju par bērna tiesībām, Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, Eiropas Savienības Pamattiesību hartu un citiem ES tiesību aktiem, piemēram, Uzņemšanas nosacījumu direktīvu.

Vairākas ES dalībvalstis ir saskārušās ar grūtībām nodrošināt atbilstošus uzņemšanas apstākļus, tostarp izmitināšanu, kā to prasa Uzņemšanas nosacījumu direktīva. Dažas valstis aizturēja bērnus kopā ar viņu ģimenēm vai nepavadītus bērnus, galvenokārt atgriešanas vai identifikācijas un vecuma noteikšanas nolūkā. Eiropas un starptautiskās organizācijas puda nopietnas bažas par sliktajiem uzņemšanas apstākļiem ES. Eiropas Savienības Patvēruma aģentūra palielināja operatīvo atbalstu dalībvalstīm.

2022. gadā 18 dalībvalstis vienojās par brīvprātīgu solidaritātes mehānismu, lai atbalstītu patvēruma meklētāju pārvietošanu Vidusjūras reģionā un gar Atlantijas okeāna rietumu maršrutu. Laikposmā no pārvietošanas sākuma 2020. gadā līdz 2022. gada decembrim no Grieķijas tika pārvietotas aptuveni 5040 personas, tostarp 1021 bērns ar savām ģimenēm un 1313 nepavadīti bērni.

Saskaņā ar FRA pētījumiem nepavadītu bērnu aizbildnība, kas ir viena no galvenajām garantijām Uzņemšanas nosacījumu direktīvā (24. pants) un Patvēruma procedūru direktīvā (25. pants), pēdējos gados ir attīstījusies, pateicoties valstu tiesību aktu izmaiņām. Tomēr joprojām pastāv dažas problēmas: aizbildņa pilnvaras bieži vien aprobežojas ar juridisko pārstāvību, aizbildņa iecelšana var ilgt vairāk nekā mēnesi, aizbildņiem var piešķirt lielu skaitu bērnu un jaunieceltajiem aizbildņiem trūkst apmācības.

FRA 8.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāpiešķir pietiekami ES un valstu resursi, lai nodrošinātu patvēruma meklētāju un migrantu bērnu aizsardzību – gan kopā ar ģimenēm, gan bez pavadības. Piešķirot pietiekamus resursus, būtu jānodrošina, ka uzņemšanas apstākļi atbilst Uzņemšanas nosacījumu direktīvā noteiktajiem minimālajiem standartiem, jo īpaši attiecībā uz atbilstošas izmitināšanas nodrošināšanu un izvairīšanos no aizturēšanas, īstenojot pasākumus, kas ir alternatīvi aizturēšanai. Jo īpaši dalībvalstīm ir jāpastiprina centieni ātri iecelt apmācītus un ar resursiem nodrošinātus aizbildņus katram bērnam, kurš ierodas ES bez pavadības, un jānodrošina, ka bērns apmeklē skolu.

FRA 8.3. ATZINUMS

ES likumdevējiem ir jānodrošina, lai spēkā esošās tiesības un procesuālās garantijas bērniem, kuri ir noziegumos cietušie un uz kuriem jau attiecas Direktīva par cietušo tiesībām, Direktīva par cilvēku tirdzniecību un Direktīva par seksuālu vardarbību pret bērniem, tiktu stiprinātas ar Eiropas Komisijas priekšlikumiem un citiem pasākumiem.

ES dalībvalstīm ir jāpastiprina centieni, lai nodrošinātu, ka bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, ir piekļuve taisnīgai tiesai, ievērojot visas garantijas, kas paredzētas Procesuālo garantiju direktīvā. Tas ietver obligātas daudznozaru apmācības nodrošināšanu visiem iesaistītajiem profesionālajiem juristiem un sociālajiem darbiniekiem.

Eiropas Komisija ir ieviesusi vairākas likumdošanas iniciatīvas, kurām būs liela ietekme uz to bērnu tiesībām, kuri ir iesaistīti tiesu sistēmās kā noziegumos cietušie vai liecinieki, proti, jaunus noteikumus, lai novērstu un apkarotu bērnu seksuālo izmantošanu tiešsaistē, jaunu direktīvu par vardarbību ģimenē un pārskatītu Cilvēku tirdzniecības direktīvu. Vairākas ES dalībvalstis pieņēma jaunus tiesību aktus jomā, kas attiecas uz cietušajiem bērniem, koncentrējoties uz reaģēšanu uz dzimumnoziegumiem, tostarp tiešsaistē, procesuālo garantiju uzlabošanu un ierobežojumu datumu atcelšanu.

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 48. pantā ir paredzētas svarīgas garantijas nevainīguma prezumpcijai un tiesībām uz aizstāvību. Hartas 24. pants prasa primāri ņemt vērā bērna labākās intereses.

Procesuālo garantiju direktīvā ir noteiktas vairākas garantijas bērniem, kuri ir nonākuši konfliktā ar likumu. *FRA* pētījums par tās praktisko īstenošanu norāda uz vairākām problēmām, piemēram, bērniem piemērotas informācijas trūkumu, nepilnībām individuālo novērtējumu īstenošanā, privātas informācijas noplūdi plašsaziņas līdzekļos un ziņojumiem par policijas sliktu izturēšanos vai vardarbīgu uzvedību. Pētījums arī parāda, ka apmācība zināmā mērā ir pieejama, taču tikai brīvprātīgi.

9

TIESISKUMA PIEEJAMĪBA: CIETUŠO TIESĪBAS UN TIESU NEATKARĪBA

2022. gadā bija vērojami daži uzlabojumi cietušo tiesību jomā, jo īpaši attiecībā uz cietušo ar īpašām vajadzībām aizsardzību. Gan ES, gan valstu līmenī dažās ES dalībvalstīs notika nozīmīga tiesību aktu un politikas attīstība attiecībā uz sievietēm, kas cietušas no vardarbības dzimuma dēļ. Tas ietvēra ES priekšlikuma par jaunu direktīvu par vardarbības pret sievietēm un vardarbību ģimenē apkarošanu publicēšanu.

Joprojām saglabājās nopietnas bažas par tiesiskumu un tiesu iestāžu neatkarību dažās ES dalībvalstīs. Eiropas Savienības Tiesa pieņēma pirmo spriedumu par vispārējo nosacītības mehānismu. Šis mehānisms ir vispārējs nosacītības režīms, kas aizsargā ES budžetu gadījumos, kad dalībvalstis pārkāpj tiesiskuma principus, kas attiecas uz ES budžeta izpildi. Spriedums apstiprināja mehānisma atbilstību ES primārajiem tiesību aktiem.

ES Cietušo tiesību direktīvas 22. pantā un saistītajos apsvērumos ir paredzētas cietušā tiesības uz individuālu vajadzību novērtējumu. Attiecīgi dalībvalstīm ir pienākums individuāli novērtēt cietušo vajadzību pēc īpašas aizsardzības un noteikt, vai un kādā mērā viņi varēs izmantot īpašus pasākumus kriminālprocesa laikā.

Dažas dalībvalstis 2022. gadā pieņēma praktiskus pasākumus, lai atvieglotu cietušo ar īpašām vajadzībām identificēšanu. Šie pasākumi ietvēra norādījumus par attieksmi pret dažādām neaizsargātu cietušo grupām un informācijas kampaņu, kas bija vērsta uz konkrētām cietušo grupām.

Tomēr problēmas joprojām pastāv. Eiropas Komisijas novērtējumā par Cietušo tiesību direktīvu tika konstatēti vairāki trūkumi saistībā ar cietušo individuālo vajadzību aizsardzību. Šie trūkumi ietekmēja to, cik kvalitatīva bija attieksme pret cietušajiem pēc nozieguma un kriminālprocesa laikā. Komisijas novērtējumā šie trūkumi ir saistīti ar to, ka profesionāļiem trūkst zināšanu par īpašām vajadzībām, kas savukārt var novest pie tā, ka cietušo vajadzības netiek pietiekami ņemtas vērā. Novērtējumā tika norādīts uz īpašu vadlīniju trūkumu individuālo novērtējumu veikšanai, praktiķu informētības trūkumu par novērtējumu nozīmi un praktiķu apmācības trūkumu.

FRA 9.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm jānodrošina, ka cietušie saņem individuālu novērtējumu, lai noteiktu vajadzību pēc īpašas aizsardzības. Šajā novērtējumā būtu jānosaka viņu vajadzības pēc īpašiem aizsardzības pasākumiem kriminālprocesa laikā, ņemot vērā viņu īpašo neaizsargātību. Turklāt dalībvalstis tiek mudinātas sniegt īpašas vadlīnijas un apmācību speciālistiem, lai stiprinātu cietušā tiesības uz individuālu novērtējumu.

FRA 9.2. ATZINUMS

Visām ES dalībvalstīm, kas ir ratificējušas Stambulas konvenciju, būtu jāatzīst seksuāla vardarbība par krimināli sodāmu, izmantojot uz piekrišanu balstītas izvarošanas un cita veida seksuālas vardarbības definīcijas. Dalībvalstīm būtu arī jānodrošina, ka jebkādas tīšas seksuālas darbības, kas veiktas bez cietušā piekrišanas, tiek efektīvi izmeklētas, kriminālvajātas un sodītas.

Līdz 2022. gada beigām visas ES dalībvalstis bija parakstījušas Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvenciju), lai gan sešas valstis to vēl nav ratificējušas. Saskaņā ar konvencijas 36. pantu konvencijas dalībvalstīm ir pienākums atzīt par krimināli sodāmām jebkādas seksuāla rakstura darbības, kas notiek bez kādas iesaistītās personas piekrišanas. Seksuālu darbību atzīšana par krimināli sodāmām, pamatojoties uz šādām uz piekrišanu balstītām definīcijām, ir arī prasība, kas paredzēta Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3. un 8. pantā, kā to interpretējusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Tas atbilst mūsdienu izpratnei par seksuālo vardarbību, kas nav balstīta uz spēku vai līdzīgām pazīmēm.

Uz piekrišanu balstītu seksuālas vardarbības definīciju pieņemšana ES dalībvalstīs turpinās. Dažās dalībvalstīs 2022. gadā šajā jomā tika pieņemti jauni tiesību akti un tiesību aktu priekšlikumi.

FRA 9.3. ATZINUMS

ES un tās dalībvalstīs tiek mudinātas vēl vairāk pastiprināt savus centienus un sadarbību, lai uzturētu un nostiprinātu tiesu iestāžu neatkarību kā būtisku tiesiskuma un savstarpējas uzticības elementu. Šajā kontekstā dalībvalstīs tiek mudinātas raiti sekot līdzi ieteikumiem un pasākumiem. Tie ietver tos ieteikumus un pasākumus, kas pieņemti saistībā ar Eiropas tiesiskuma mehānismu un saskaņā ar jauno ES nosacītības mehānismu.

Neatkarīgas tiesu iestādes ir tiesiskuma un tiesu iestāžu pieejamības stūrakmens (Līguma par Eiropas Savienību 19. pants, Līguma par Eiropas Savienības darbību 67. panta 4. punkts un ES Pamattiesību hartas 47. pants).

Vairākās ES dalībvalstīs joprojām pastāvēja problēmas tiesiskuma jomā, piemēram, attiecībā uz tiesu iestāžu neatkarības uztveri ES dalībvalstīs, kā liecina 2022. gada ES rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā.

Eiropas Komisija 2022. gadā izdeva trešo gada ziņojumu par tiesiskumu. Tiesu sistēmu un to neatkarības jautājums bija viena no četrām prioritārajām jomām, uz kurām attiecas ziņojums. Lai gan ziņojumā atzinīgi vērtētas svarīgas reformas tiesu iestāžu neatkarības stiprināšanai, tajā ir minētas strukturālas bažas, kas joprojām pastāv dažās dalībvalstīs attiecībā uz tiesu iestāžu neatkarību.

Šajā gadā tika pieņemts arī pirmais īstenošanas lēmums saskaņā ar Vispārējo nosacītības regulu. Ar šo lēmumu nosaka pasākumus budžeta aizsardzībai pret tiesiskuma principu pārkāpumu sekām. Tas attiecas arī uz publisko iepirkumu, prokuratūras darbības efektivitāti un cīņu pret korupciju Ungārijā.

10

KONVENCIJAS PAR PERSONU AR INVALIDITĀTI TIESĪBĀM ĪSTENOŠANAS GAITA

ES likumdevējs veica pasākumus, lai nodrošinātu taisnīgu minimālo algu, tostarp personām ar invaliditāti. Eiropas Parlaments nāca klajā ar vairākiem jauniem priekšlikumiem, lai atvieglotu Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām (CRPD) īstenošanu ES, tostarp ES vēlēšanu likumā, pirms 2024. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām. Tomēr ES līdzekļu izmantošana institucionalizācijai joprojām rada bažas.

Valstu līmenī joprojām pastāv būtiskas atšķirības starp personu ar invaliditāti līdzdalības līmeni darba tirgū un citu personu līdzdalību darba tirgū un izglītības sistēmā. ES dalībvalstis ir panākušas nelielu progresu attiecīgās palīdzības sniegšanā un dalīto pieeju izbeigšanā.

Ir gūti panākumi ES pieejamības direktīvu un valstu pieejamības programmu īstenošanā. Tomēr dalībvalstis ir nokavējušas transponēšanas termiņus, un progress joprojām ir nevienmērīgs. Valstis ir pielikušas ievērojamas pūles, lai uzņemtu cilvēkus, kas bēg no Ukrainas, tostarp cilvēkus ar invaliditāti. Personu ar invaliditāti tiesību komiteja (CRPD komiteja) lūdza ES atbildēt uz plašu jautājumu klāstu sarakstā, ko tā nosūtīja Eiropas Komisijai.

Zviedrijas valsts uzraudzības struktūra ir sākusi darboties, tāpēc tagad visām dalībvalstīm un ES ir pieejama struktūra, kas paredzēta CRPD 33. panta 2. punktā.

CRPD 27. pantā noteikts, ka personām ar invaliditāti jābūt iespējai pelnīt iztikas līdzekļus ar darbu, kuru persona ar invaliditāti brīvi izvēlas vai kuram piekrīt darba tirgū un darba vidē, kas ir atklāta, veicina integrāciju un ir pieejama personām ar invaliditāti. CRPD komiteja šo pienākumu precizēja Vispārējā komentārā Nr. 8 (2022), tostarp norādot, ka aizsargātā nodarbinātība, izņemot vienu ierobežotu izņēmumu, nav pieņemama kā pasākums, lai veicinātu personu ar invaliditāti nodarbinātību saskaņā ar CRPD.

ES un valstu līmeņa statistika liecina, ka nodarbinātības plaisa starp personām ar invaliditāti joprojām pastāv un pašlaik ir 23,1 procentpunkts. Turklāt, neraugoties uz reformām, kuru mērķis ir uzlabot līdzdalību atvērta darba tirgū, joprojām tiek veicināta segregēta nodarbinātība un personām ar invaliditāti netiek sniegts pietiekams atbalsts, lai nodrošinātu viņu piekļuvi darba tirgum. Tas jo īpaši attiecas uz sievietēm un gados vecākiem cilvēkiem. Minimālā atalgojuma direktīva palīdzēs uzlabot personu ar invaliditāti situāciju, bet pati par sevi nemainīs valstu nodarbinātības praksi.

FRA 10.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu efektīvi jārikojas, lai novērstu nodarbinātības atšķirības personām ar invaliditāti, veicot visaptverošus un mērķtiecīgus pasākumus visās ekonomikas nozarēs nolūkā panākt pilnīgu nodarbinātības iekļaušanu. Eiropas Komisijai būtu jāuzrauga jaunās Minimālās algas direktīvas īstenošana, tostarp attiecībā uz personām ar invaliditāti. Dalībvalstīm šajā sakarā būtu jāpievērš īpaša uzmanība personām ar invaliditāti, ievērojot CRPD komitejas norādījumus.

Dalībvalstīm būtu pakāpeniski jāatsakās no aizsargātās nodarbinātības saskaņā ar CRPD. Tām ir jāievieš efektīvi pasākumi, lai integrētu personas, kuras strādā šajās valstīs atvērta darba tirgū. To darot, tām būtu jāpievērš īpaša uzmanība darba iespēju veicināšanai sievietēm un gados vecākiem cilvēkiem ar invaliditāti.

FRA 10.2. ATZINUMS

Lai atvieglotu pāreju no izglītības uz darba tirgu, ES dalībvalstīm jānodrošina pietiekama palīdzība skolēniem ar invaliditāti visos izglītības līmeņos. Tām būtu jānodrošina, ka visa mācību vide pamatizglītības, vidējās izglītības un terciārās izglītības jomā ir iekļaujoša un pilnībā pieejama.

CRPD 24. pantā ir atzītas personu ar invaliditāti tiesības uz izglītību un prasīts īstenot šīs tiesības bez diskriminācijas un pamatojoties uz vienlīdzīgām iespējām. Konvencijas dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt iekļaujošu izglītības sistēmu visos līmeņos un mūžizglītību.

Tomēr personas ar invaliditāti joprojām saskaras ar ievērojamiem apgrūtinājumiem piekļūt izglītības sistēmām. Maz ticams, ka tās pabeigs vidējo izglītību un saņems diplomus, kas ir noderīgi pilnīgai dalībai darba tirgū, kā arī mazāk ticams, ka tās piedalīsies augstākajā izglītībā vai pabeigs to. Ir arī problēmas, kas saistītas ar pāreju no izglītības uz darba tirgu.

Ēkas un citi mācību vides aspekti nav pietiekami pieejami personām ar invaliditāti. Dalībvalstis turpina izmantot segregētu mācību vidi tā vietā, lai ieguldītu līdzekļus pilnvērtīgā un iekļaujošā regulārā izglītības sistēmā.

FRA 10.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu pilnībā jāīsteno spēkā esošie ES tiesību akti invaliditātes jomā, tostarp Eiropas tiesību akts par piekļūstamību un Tīmekļa piekļūstamības direktīva. Tādās jomās kā sabiedriskais transports un infrastruktūra dalībvalstīm ir pilnībā jāīsteno savi pienākumi saskaņā ar CRPD 9. pantu. Eiropas Komisija varētu apsvērt priekšlikumus par pieejamības direktīvu attiecināšanu arī uz citām jomām.

CRPD 9. pantā ir noteikts, ka personām ar invaliditāti ir jānodrošina pilnīga piekļuve sabiedrībai, tostarp fiziskajai videi, transportam, informācijai un sakariem, tostarp informācijas un sakaru tehnoloģijām un sistēmām, un citiem objektiem un pakalpojumiem, kas ir atvērti vai ko sniedz sabiedrībai gan pilsētās, gan lauku rajonos. ES ir pieņēmusi attiecīgas direktīvas šajā jomā, piemēram, Eiropas tiesību aktu par piekļūstamību un Tīmekļa piekļūstamības direktīvu, un ir panākts progress to iekļaušanā valsts tiesību aktos un īstenošanā. Tomēr ievērojams skaits dalībvalstu ir nokavējušas termiņu Eiropas tiesību akta par piekļūstamību iekļaušanai valsts tiesību aktos, un turpmākajos gados vēl ir jāpanāk progress, lai nodrošinātu pilnīgu īstenošanu.

Eiropas Komisijas novērtējumā tika konstatētas arī būtiskas atlikušās problēmas saistībā ar Tīmekļa piekļūstamības direktīvas iekļaušanu valsts tiesību aktos. Tie ir redzami arī valstu ziņojumos. Neraugoties uz zināmu progresu, problēmas pastāv arī citās pieejamības jomās, piemēram, infrastruktūras plašākā pieejamībā un sabiedriskā transporta jomā. ES ir pieņēmusi tiesību aktus dažās jomās.

Pamattiesību aizsardzības jomā 2022. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. FRA ziņojumā *Fundamental Rights Report 2023* (2023. gada ziņojums par pamattiesībām) ir aplūkotas galvenās norises pamattiesību jomā ES no 2022. gada janvāra līdz decembrim, kā arī izklāstīti šajā saistībā pieņemtie FRA atzinumi. Tajā, norādot gan sasniegumus, gan jomas, kas vēl aizvien rada bažas, ir sniegts ieskats galvenajos jautājumos, kas raisa diskusijas par pamattiesībām visā ES.

Šī gada uzmanības centrā ir Ukrainas kara ietekme uz ES pamattiesībām. Pārējās nodaļās ir aplūkoti tādi jautājumi kā ES Pamattiesību harta, vienlīdzība un nediskriminācija, rasisms, ksenofobija un ar to saistītā neiecietība, romu integrācija, patvērumus un migrācija, informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība, bērnu tiesības, tiesas iestāžu pieejamība un Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita.

JŪSU PAMATTIESĪBU VEICINĀŠANA UN AIZSARDZĪBA VISĀ ES —

Pilnu FRA ziņojumu *Fundamental Rights Report 2023* (2023. gada ziņojums par pamattiesībām) sk. <https://fra.europa.eu/lv/publication/2023/fundamental-rights-report-2023>

Skatiet arī saistītās FRA publikācijas:

- FRA (2023), *(2023. gada ziņojums par pamattiesībām – FRA atzinumi)*, Luksemburga, Publikāciju birojs, <https://fra.europa.eu/lv/publication/2023/fundamental-rights-report-2023-fra-opinions> (pieejams visās 24 ES oficiālajās valodās)
- FRA (2023), *Fundamental rights implications for the EU of the war in Ukraine* (FRA (2023), (Ukrainas kara ietekme uz ES pamattiesībām), Luksemburga, Publikāciju birojs, <https://fra.europa.eu/lv/publication/2023/frr-2023-focus-war-in-ukraine> (pieejams angļu un franču valodā)

Iepriekšējie FRA gada ziņojumi par problēmām un sasniegumiem pamattiesību jomā Eiropas Savienībā ir pieejami FRA [tīmekļa vietnē](#) (pieejami angļu un franču valodā).

PLAŠĀKA INFORMĀCIJA

FRA — EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vīne – Austrija
Tālr.: +43 158030-0 – Fakss: +43 158030-699
fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights
 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
 twitter.com/EURightsAgency

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs